

uvjete koji su neophodni za realizaciju moralnih čina. Istina, neki ljudski čini svoje porijeklo vuku od izvjesnih instinkata i impulsa ali takvi čini postaju moralni zato što je čovjek u njih utkao svoju slobodu i tako su ti čini izražaj čovjekove volje koja se je na njih posve slobodno odlučila.

U daljnjem dijelu izlaganja tvrdi se da usprkos biblijskih tekstova Izr 6, 6—8 i Mt 10,16 ne možemo tražiti uzor čovječjim djelovanjima u bićima koja su na nižem stupnju savršenstva od čovjeka. Redovito se kao uzor postavlja netko ili nešto što je odličnije i vrednije od onoga čemu se to postavlja kao ideal. Ono što životinje čine se da usprkos biblijskih tekstova Izr slijedeći svoj instinkt to čovjek ostvaruje slobodno i svjesno te ga zbog toga nikako ne smijemo degradirati tražeći od njega da se ugleda na nešto što je manje savršeno od njega i njegove moći samoodlučivanja za moralno djelovanje.

Osim onih ponašanja životinja koja bi se moglo staviti u sklad s moralnim normama postoje i druga koja se nikako ne može dovesti u harmoniju s tim normama, kao npr. ubojstvo seksualnog partnera nakon općenja, ubojstvo poroda, udaljavanje starijih životinja izvan grupe da tako izolirane uginu i slično. No ova oprečnost o kojoj smo upravo govorili samo je prividna jer takva ponašanja životinja odgovaraju osnovnoj normi blagostanja i opstanka vrste kod koje pojedinci nisu drugo negoli pojedinci-sredstva a ne pojedinci-osobe kako je to slučaj kod ljudske vrste.

Posljednje stranice knjige osvrću se na razna pitanja koja se postavlja ju kao logička posljedica promatranja vladanja životinja a mogu biti veoma korisna za ljudski moralni život. Potrebno je odmah istaknuti da etolozi promatraju reagiranja životinja ne pod vidom moralne dobrote ili zloće nego pod vidom »pravedno« ili »nepravedno«. Etolozi u svojim istraživanjima rado prelaze na područje moralnog reda. Uza sve to treba ipak priznati da nam etologija može pokazati kako čovjek može i proširiti područje slobodnih djelovanja podvrgnuvši svojoj volji različite prirodne procese koji su inače prisutni u njegovu životu.

Na kraju treba spomenuti da etologija može otkriti »quasi« moralni značaj mnogih ponašanja te indicirati način kako ih preoblikovati u stavove autentične moralnosti.

Knjiga J. Endresa preporuča se svima, a napose onima koji žele potpunije upoznati psihološku strukturu ljudskih čina i doprinos etologije u tumačenju spomenute kulture.

Marijan BIŠKUP OP

EIBACH ULRICH, ETHISCHE PROBLEME DER MEDIZIN AUS CHRISTLICHER SICHT, R. Brockhaus Verlag, Wuppertal 1976, str. 576, DM 39.

Ovo djelo nastavlja moralno-medicinsku problematiku koju je mladi autor započeo u svojoj disertaciji »Recht auf Leben — Recht auf Sterben«, objavljenoj 1974. godine a koja je već doživjela i drugo izdanje, što nije baš često kad se radi o doktorskim disertacijama. Ovim drugim djelom, kojemu je naslov »Medicina i ljudsko dostojanstvo. Etički problemi medicine iz kršćanske perspektive«, autor nastavlja i proširuje problematiku. Glavni sadržaj knjige su moderni problemi u vezi s produženjem odnosno skraćivanjem života (ubojstvo, samoubojstvo i eutanazija), ali je autor dodao i druga poglavlja i zaokružio problematiku. Djelo je veoma iscrpno i koristi najsvremeniju i medicinsku i teološku literaturu njemačkog i engleskog jezičnog područja. Autor je protestant, asistent na sveučilištu u Bonnu, ali ujedno i dušobrižnik u sveučilišnoj klinici, pa se u njegovu djelu osjeća prisutnost ne samo učenjaka nego i pastoralnog radnika.

Knjiga ima uvod u tri dijela. U uvodu autor prikazuje »mit o zdravlju te granice i troškove medicine«. Radi se zapravo o korekturi i kritici one formulacije totalnog zdravlja koju je prihvatila Svjetska zdravstvena organizacija: »Zdravlje je stanje potpune tjelesne, duševne i društvene ugodnosti a ne samo odsutnost bolesti i nemoći«. Toj idealiziranoj definiciji zdravlja protivi se konkretna stvarnost, a osobito je potkapaju sve veći troškovi u medicini, koji rastu u nedogled.

Realno gledanje na zdravlje i bolest zahtijeva realistički pristup. Prvo poglavlje, relativno kratko, govori o idejnoj pozadini i etičkoj problematiki koja se krije u današnjoj povezanosti medicine i tehničkog napretka. U medicinu se pomalo uvlači tehnicistički mentalitet, koji kao da gubi iz vi-

da čovjeka kao osobu i cjelinu, a liječenje svodi na manipuliranje sve skupljim i kompliciranijim strojevima.

Drugi dio govori o antropološkim, etičkim i teološkim pretpostavkama medicinske etike. Autor najprije daje neke podatke o medicinskim i psihičkim vidovima života, umiranja i smrti da onda prijeđe na strogo teološko i etičko polje. U ovim poglavljima dolazi do izražaja ona duboko ljudska i kršćanska perspektiva koja tako često nedostaje u raspravljanjima o medicinskoj etici. Autor zatim načelno govori o značenju i granicama ubojstva u medicini. Ovaj dio je važan da se razluče razni slučajevi i pojmovi koji mogu doći u obzir kad je riječ u »eutanziji« (samoubojstvo, ubojstvo po želji, uništenje »života nevrijednog da živi«, ubojstvo u procesu umiranja itd.). Autor je protivnik eutanazije, čak je u nekim točkama kritičniji od nekih katoličkih autora. Ipak ponegdje ima i razlika, s kojima se katolički moralisti ne bi lako složili, barem ne većina njih. Tako autor kaže: »Ako smatramo u zadnjoj odgovornosti pred Bogom mogućim kao 'ultima ratio' svjesno i izravno dokrajčenje (ubijanje) života... tu mogućnost ubijanja kao 'ultima ratio' ograničavamo jednoznačno na situaciju umirućih« (str. 334). To je dakako slučaj o kome se daje raspravljati, no katolički moralisti nisu skloni da ni u tom slučaju prave iznimke.

Autor se nadalje bavi problematikom medicinske pomoći (Sterbehilfe) i dokle se proteže dužnost da se produžava život. Ako i jesu moralisti protiv eutanazije, ipak oni naglašavaju kako je dio medicinske etike da liječnik po mogućnosti pomogne umirućim pacijentima da dolično umru. I kad liječnik vidi da nema mogućnosti ozdravljenja, još uvijek preostaje mu veliko polje rada, iako ne mora koristiti izravnu eutanaziju. Uzevši u obzir velike mogućnosti koje postoje u današnjoj medicini — a u skoroj budućnosti bit će sve veće — ova problematika postaje sve aktualnijom.

Treći dio govori o mogućnostima i značenju pastoralnog rada u bolnicama, posebice na odjelima intenzivne njege. Zatim je riječ o granicama prava na život i zdravlje. Autor u knjizi dodiruje i onu problematiku koju je izazivao Ivan Ilić svojim poznatim kritikama zdravstvenih institucija.

Teško je upozoriti na sve ono vrijedno u ovoj knjizi. Mnogo toga je još

u fazi preispitivanja i raspravljanja, ali u cjelini dobiva se dojam trijeznog i ozbiljnog rada u duhu kršćanskog humanizma. Knjiga će dobro doći svima onima (teolozi, liječnici, pravnici) koji se žele stručno pozabaviti važnim i suvremenim pitanjima medicinske etike.

Marijan VALKOVIĆ

FERDINAND KLOSTERMANN, KIRCHE — EREIGNIS UND INSTITUTION. Überlegungen zur Herrschafts- und Institutionsproblematik in der Kirche. Herder Verlag, Wien — Freiburg — Basel 1976, strana 156.

Ova je knjiga nastala na temelju predavanja koja je Ferdinand Klostermann održao u Filozofsko-teološkoj visokoj školi u Linzu 1975. godine. Pisac se i u ovome djelu dotakao veoma aktualne teme. Raspravlja o Crkvi kao događaju vjere i kao instituciji. O toj temi raspravlja kao praktičan teolog. Razvija razmišljanja o Crkvi na temelju svojeg iskustva i iskustva i života ostalih vjernika. Ako je teologija uopće refleksija kršćanskog vjerskog iskustva i povijesti vjere, Ponda praktična teologija razmišlja o kršćanskom iskustvu vjere ovdje i danas te ispituje uvjete i okolnosti koji će postojati sutra, u budućnosti.

Pisac raspravlja o Crkvi, dakle o onim zajednicama i ustanovama koje se sve pozivaju na Isusa Krista te svoja vjerska osvjedočenja i iskustva žele drugima da bi i drugi u nasljeđivanju Isusa Krista našli smisao svojeg života. Tema je, kako na početku rekosmo, veoma aktualna. Mnogi naime danas misle — da li s pravom ili nepravom, budućnost će odlučiti — da su kršćanske zajednice već odavno postale »grobovima Božjim« (vidi Adolfs R., Wird die Kirche zum Grab Gottes, Graz 1967), jer da više potamnjuju i preokreću Kristovu nauku negoli je slijede, jer da Krist više u njima nije prisutan i slično. Prema anketi koju je sprovedla Sinoda zapadnonjemačkih katolika proizlazi da 34% mladih katolika između 16. i 29. godine života izjavljuju: »Osjećam se kršćaninom, ali Crkva mi puno ne znači«. Dakle, ukratko: Krist — da, Crkva — ne, događaj vjere — da, institucija — ne!

Pisac u svojim razlaganjima spaja Crkvu kao događaj vjere i kao usta-